

KISBABOT NÉHÁNY DÜLŐNEVRŐL¹

1. Szülőfalum, Kisbabet a mai Győr-Moson-Sopron megyének legutóbb a Csornai járásához tartozó egyik kisközsége. Az országos földrajzinév-gyűjtés keretében az elmúlt század hetedik évtizedében ennek a településnek a földrajzi neveit is összegyűjtötték. Ezt a gyűjtést ellenőriztem az Unti Mária által újraindított Győr-Sopron megyei feldolgozási hullám idején, 1988-ban. Az adattár összeállítása, tehát a feldolgozás, sajnos, azóta is várat magára. Most látszik úgy, hogy alkalmam, időm és segítségem is akad talán, hogy elvégezzem ezt a nagyon fontos, másra át nemigen ruházható munkát.² De ha ez a most megnyíló lehetőség nem késztetett volna is rá, hogy elővegyem ezt a lassan tizenöt éve heverő anyagot, Ördög Ferenc születésnapja, illetve az ő személye miatt legalább jelképesen mindenképpen hozzákezdtem volna a munkához. Azért, mert éppen Ördög Ferenc előtt nem tudok mentegetőzni, nem látok más érvet annak jelzésére, hogy szándékozom elvégezni a munkát, mint azt, hogy valóban nekilátok.

Hiszen ő hosszú évtizedek óta csendben, hírverés nélkül, minden nehézség ellenére és sosem panaszkodva teszi a dolgát: tanít, illetve tanított, végezte, illetve végzi a földrajzinév-kiadás szervezését, tudományos szerkesztését (Balogh Lajossal együtt), és mellette csodálatra méltó, sajnos, egyre ritkábbnak számító hangyaszorgalommal és nagy hozzáértéssel dolgozott, illetve dolgozik népesség-összeírási és egyházlátogatási jegyzőkönyvek feldolgozásán.

Mindezt nem munkásságának számbavételeként mondtam el, hiszen azt megteszik helyettem mások, akik szakértői e területnek, csak azért, hogy kifejezzem, mennyire példaszerűnek és példaszerűen etikusnak tartom az ő viszonyát a tudományhoz. Ilyen tudóst ünnepelve az ember nemigen tehet mást, mint megpróbál – legalábbis egy tanulmány erejéig – úgy dolgozni, mint ő, hogy köszöntője ne legyen nagyon méltatlan az ünnepelthez, ha már méltó nem lehet hozzá.

2. Azt hiszem, azt mégsem tehetem, hogy Kisbabet földrajzi neveit úgy teszem közzé e köszöntő kötetben, mint a földrajzinév-kötetekben szokás. Pedig Ördög tanár úr számára talán ez lenne a legjobb bizonyíték arra, hogy megy majd ez a munka. Az olvasóknak kommentár nélkül azonban bizonyára unalmas lenne egy pusztán adattár. Azt teszem inkább, hogy felsorolom a falu külterületi neveit, illetve csak a dűlőneveket, érzelmi okokból is, hiszen gyerekkorom és fiatal éveim mindennapos szereplői voltak ezek a nevek, az általuk jelzett helyek pedig sokszor színterei. A felsorolást ellátom a gyűjtés szempontjaiként számon tartott információkkal az adatközlők közlései alapján. Ezek után választok ki néhány dűlőnevet, olyanokat, amelyek nemcsak gyerekkoromban tűntek rejtélyesnek, hanem ma sem világos eredeti jelentésük. Elmélkedem tehát arról, hogy miből, miért keletkezhettek ezek a nevek. És bár egyáltalán nem mellőzöm a szak-

¹ A tanulmány Ördög Ferenc köszöntésére íródott, a Névtani Értesítő öt köszöntő 25. számából azonban technikai okok miatt, sajnálatos módon kimaradt. Ezt a mulasztást most igyekszünk pótolni.

² Az ellenőrzésben segített Vitányi Borbála, aki a járás 43 településéből elvégezte az általam el nem végzett ellenőrzést 7 faluban, és vállalta e falvak névanyaga kéziratának elkészítését is.

irodalmat (a megfelelő helyen hivatkozom is rá), nem annyira szakszerűséget, mint inkább próbálkozást ígérhetek egy olyan témában, amely kedves nekem, de nem szakterületem, az ünnepeltnek, aki kedves nekem, és ez a szakterülete.

3. A falu határában 1969-ban készült a gyűjtés, Sárközy László tanító végezte nagyon alaposan és jó érzékkel. Az adatközlő Egyházy Sándor 66 éves, Török Kálmán 63 éves, Szele Gábor 79 éves volt 1969 májusában. Az ellenőrzést 1988 júliusában végeztem, s mivel az eredeti adatközlőknek egyike sem élt már, az akkor 87 éves nagybátyám, Eöry Bálint és 70 éves apám, Eöry Miklós segítettek az ellenőrzésben, az azonosításban és kiegészítésben.

A falu dűlőnevei

Alsó-Homoród : Homoród [Homoródi Alsó] – rét, szántó – sík – Valamikor régen itt egy Homoród nevű falu volt.

Ánghel : Ánghe : Ánghej [Anghely] – szántó, kisebb legelő – sík – Eszterházy-birtok volt valamikor, de bérlő használta.

Ángheli hullámtér : Hullámtér [Anghely] – rét, legelő, erdő – sík – A Rába hullámterének egy része.

Bakok [Alsó-Kertalja] – szántó – sík

Borgyus-kert – erdő – először rét, majd nyárfás – sík – Valamikor borjakat legeltettek itt.

Borsos-füzes : Pap-sziget : Magas-part – erdő (füzes), rét – magasabban fekvő sík – Valamikor Borsos nevű volt a tulajdonosa.

Cseszneki-rít (ritka!) [Alsókert alja] – szántó – sík

Csucsfődek – szántó – sík – Nem téglalap, hanem ék alakú földek voltak itt.

Döggert [Dögtér] – erdő – domb – Ide temetik az elhullott állatokat.

Döri-rít [Döri-rét] – rét – sík – Valamikor állítólag döri (Dör) lakosoknak is volt itt birtokuk.

Ėszter-tag : Ėszter-főd : Borbív-tag : Őri-tag – szántó, sík – A tulajdonosokról nevezték el.

Erdővig [Erdővég és Szögörvény] – erdő – sík – Itt volt az erdő vége.

Forgács-domb [Alsó-Homoród] – erdő – domb

Gálista-füzes : Gálista : Gálistai-füzes : Nyáros – erdő (füzes, majd nyáros, ill akácos) – sík

Homoródi-szőllők [Homoródi Alsó] – szőlő – domb – Esetleg ezen a helyen volt a Homoród nevű falu. Találtak itt cserepeket, sőt kőbaltát is, de a leletek elkallódtak.

Határi fődek [Rábaréti úton aluli] – szántó – sík – A rábaszentmiklósi határ mellett terül el.

Illés-tag – szántó – sík – Illés nevű családé volt.

Irtás [ua.] – szántó – sík – Valamikor erdő borította.

Kertalla : Alsó-Kertalla : Alsó-Kertajja [Alsó-Kertalja] – szántó – sík – Azért ez a neve, mert a falu déli részén terül el.

Kigyós-ér [Alsókert alja] – szántó – mélyedés – Vizesebb időszakban itt folyt vagy állt meg a víz. Azért kigyós, mert kacskaringós.

Kisrúti füzes : *Kisrút* [*Kisréti füzes*] – erdő – sík – Valamikor sok fűzfa volt itt.

Kisúti dűllő : *Urnő-dűllő* : *Urné-föd* – gyümölcsös, szántó, tsz-telep – Azért Kisúti, mert egy keskeny gyalogút vezetett át rajta.

Középső-Homoród : *Középső* – szántó – sík – Állítólag a közelében (l. *Alsó-Homoród*, *Homoródi-szőlők*) egy falu volt, amely a török időkben elpusztult.

Legelő – legelő, szántó – sík – Több gazdának, kb. 20 embernek a legelője volt.

Matkovics-tag [ua.] – szántó, rét, erdő, szőlő – dombos – Matkovics nevű közép-birtokosé volt.

Matkovics-tagi szőlő : *Szőlő* : *Hégy* – szőlő – domb – Itt van a baboti szőlők egy része.

Nagy Miklós rítyű : *Miklós-rút* : *Nagy Bandi rítyű* [*Rákota*] – rét – sík – A tulajdonosok-ról nevezték el.

Őri-föd : *Őri-rút* [*Eöry-rét*] – szántó – sík – Eöry nevű emberé volt.

Őri-rút – rét – sík

Pap-tag – szántó – sík

Rábarút [*Rábaréti úton aluli*] – rét, szántó – sík – A Rába-töltés mellett terül el.

Rábarúti utnál : *Rábarúti uti* [*Rábaréti úton aluli*] – szántó – sík – A Rábarétre vezető út mellett van.

Rábarút vígő [*Rábaréti úton aluli*] – erdő – sík – A Rába-szabályozás keresztülvágta ezt a területet, ezért az elnevezés.

Rákota [*Rákota-dűllő*] – szántó, rét – sík – A Marcal szabályozása előtt sokszor kiöntött, és a területen sok volt a rák.

Stángli-rút : *Stángli* [*Bésán-pusztá*, még ismerték 1969-ben!] – rét – sík – Valamikor téti határ volt, Stángli nevű ember birtokolta.

Sokorai-Ánghej : *Sokorai-Ánghel* [*Anghely*] – szántó – sík – Sokoray nevezetűé volt a terület.

Szárasheli ríz : *Szárosheli* [*Rábaréti úton aluli*] – szántó – sík

Szögörvény [*Erdővég és Szögörvény*] – erdő – sík – A Rába itt valamikor (a szabályozás előtt) nagy kanyarulatot vett, és valószínű, nagy örvények voltak itt.

Szűrű-hel – Régen ez volt a közös szérű.

Török-Ánghej : *Török-Ánghel* [*Anghely*] – szántó – sík – Az Ánghelynek ez a része Török nevezetűé volt.

Vad-kert [*Rákota*] – szántó, rét – sík – Talán vadászterület volt.

4. Néhány dűlőnevről

A ma kevésbé világos szerkezetű, illetve jelentésű nevek az *Anghely*, a *Bakok*, a *Gálista*, a *Rákota*, a *Szárosheli* és a *Szögörvény*. Elhomályosult jelentésű a *Homoród* is, de annak az etimológiája világos (l. FNESz.). Az *Anghely* esetleg összefügghet a latin *angaria*, olasz *angheria* 'robot, ingyenmunka' szóval, talán az utóbbi népetimologikus változata. Mellesleg ez az egyetlen dűlő, amelyről az adatközlők úgy nyilatkoztak, hogy valamikor Eszterházy-birtok volt. Ez azonban csak ötlet. Ahogyan az is, hogy a *Bakok* talán a *bak* szó 'tartóállvány' jelentésével lehet kapcsolatban, hiszen ez a földterület a Marcal folyóhoz közel fekszik, mellette rétek vannak ma is, esetleg rét lehetett, s a *bakok* a szénaszárító állványokra utalhatnak. A *Gálista* kissé merész elemzéssel lehetne a *Gál* személynév *-ista* képzős alakja, bár ez helynévként elég valószínűtlen. A *Rákota* név

mindig tetszett nekem, nemcsak mert általában szép természetű repce virágzott rajta gyerekkoromban, a szélén pedig pipacs és búzavirág, hanem játékosnak találtam, és a *rák* szó sosem jutott róla eszembe. Pedig a népi magyarázat ezzel hozza összefüggésbe. Ha kicsit gondolkozik az ember, eszébe jut más hasonlóan *-ota* végű név is: néhány kilométerrel arrább folyik a *Csangota* patak, van *Inota*, *Cinkota*, *Kalota*, *Lehota*, *Milota* helyneveink is. Milyen jó lenne helynévképzőt felfedezni bennük! Ezek a nevek azonban valószínűleg szláv eredetűek, mégpedig általában személynévre vezethetők vissza (pl. a *Janota*, *Milota* személynévek, amelyekben az *-ota* valószínűleg névképző). A szláv eredetet KISS LAJOS az *Inotá*-ról, a *Kalotá*-ról és a *Milotá*-ról állapítja meg, a *Cinkotá*-t összetételnek tartja, a *Csangota* és a *Lehota* pedig nem szerepel a FNEŠz. anyagában. Mivel azonban maga a *rák* szó is szláv eredetű, előfordulhat, hogy a *Rákota* népi magyarázata egybeesik a valószínű tudományos etimológiával.

A *Szárasheli rász*, *Szárosheli* név első tagjának összetétel volta kétségtelen. Etimológiailag a *száras* ~ *száros* elem lehet csak kérdéses. Népi magyarázat a név jelentésére nincs, és tudományosat is nehezen találunk rá, pedig látszólag egyszerűnek tűnik a név. A *szár* a helynevekben (*Szár Fejér* megyében, ill. *Szárköld*, *Szárlyiget*) a ma már nem élő 'kopasz, tar' jelentést őrzi (I. FNEŠz. *Szár* a., SzófSz. *szárcsa* a.). BÁRCZI SZÓFEJTŐ szótára szerint kisebb, a TESz. szerint nagyobb valószínűséggel összefügg ez a szó a már ugyancsak elavult *sár* 'sárga' szóval. Jelentése a mi esetünkben lehetne tehát akár a 'kopasz, növény nélküli', akár a 'világos, sárgás': mindkettő tulajdonsága lehet egy földterületnek. És ha figyelembe vesszük, hogy a színneveknek főnévi változata is van, illetve volt, a *szár* (*sár*) főnév végén nem meglepő a *-s* melléknévképző sem.

A *Szögörvény*-ről is nyilvánvaló, hogy összetett szó. A *szög* ~ *szég* helyneveinkben 'sarok, szeglet, zug' jelentésben szerepel (FNEŠz.). Itt csak az a meglepő, hogy bár a kisbabeti nyelvjárás ma is erősen *ő*-ző, a *szég* kivétel nélkül *ě*-ző változatban él. Lehet, hogy ez a név egy korábbi, még erősebb *ő*-zést őrizz? Az összetétel második tagjának hatalmas irodalma van (I. FNEŠz. *Örvényes*, *Tiszaörvény*, *Örményes*, *Bükkörményes* a., és további irodalom). Eszerint a helynevekben az *örvény* ~ *örmény* elsősorban 'kézimalom' jelentésű. A név a népi magyarázat szerint azonban 'vízforgó'-t jelent. Mivel a dűlő a Rába partján van, hihető ez a magyarázat, de a falu nyelvén a szó egyébként nem használatos, helyette *forgó*-t mondanak. Lehet, hogy a „tájékozott” magyarázó „köznyelvestette” csak a szó jelentését. A víz mellettség ugyanis arra is lehetőséget ad, hogy esetleg a 'malom' jelentésű szót lássuk benne. A 'kézimalom' azonban éppen nem feltételez vizet, hiszen ha a víz hajtja a malmot, kézzel nem kell hajtani, másrészt e jelentés valószínűsítése ellen szól az is, hogy az a hely, ahol a dűlő van, nemcsak ma, hanem ismereteink szerint évszázadok óta viszonylag távol van minden lakott településtől. Bár az is igaz, hogy itt erősebb a Rába sodrása, mint bárhol a falu határában, tehát ha az *örvény* nemcsak kézi, hanem másféle malmot is jelölhetett, nincs kizárva ez utóbbi értelmezés sem. De természetesen ez is, a többi is csak bátortalan feltevés...